

AKUSTIČKA VEŠTAČENJA U KAZNENOM POSTUPKU DE LEGE LATA ET DE LEGE FERENDA

Zoran PAVLOVIĆ*

Ubrzani razvoj tehnologije, novih audio vizuelnih tehnika i telekomunikacijskih mogućnosti doveo je do primene zvučnog snimanja u višestruko većem obimu nego pre. Koristi od svega ovoga imaju, ne samo izvršioci krivičnih dela koji ih obilato koriste, već i državni organi koji imaju zadatak prevencije i otkrivanja izvršilaca krivičnih dela. U tom postupanju državni organi sve češće koriste i akustička veštačenja kao jednu od dokaznih radnji čime utvrđuju ne samo postojanje elemenata krivičnog dela, nego i o podatke o izvršiocu. Na taj način radnja dokazivanja veštačenja dobija i ulogu u analizi glasa, govora i zvukova, kroz naučno akreditovane metode koje primenjuju veštaci u multidisciplinarnom postupku veštačenja za svaki konkretni predmet. Tako se od izrade transkripta snimljenih glasnovnih poruka došlo do mogućnosti veštačenja na polju forenzičke akustike i fonetike. Dosadašnja telekomunikacijska veštačenja u odnosu na akustička i nepostojanje dovoljno prakse u tom polju daju nam za pravo da iznesemo određene predloge de lege ferenda na polju forenzičke akustike, fonetike i lingvistike, koja moraju biti praćena i legislativnim okvirom.

Ključne reči: nove tehnologije, analiza glasa, govora i zvuka, interdisciplinarnost, forenzička akustika i fonetika

* Doktor pravnih nauka, redovni profesor Pravnog fakulteta Univerziteta Privredna akademija, šef katedre za krivično pravo, <https://orcid.org/0000-0002-9625-1298> E-mail: zoran.pav@hotmail.com.

UVODNA RAZMATRANJA

Teroristima koji se dogovore kako će da izvrše napad na kritičnu infrastrukturu u jednoj ili više zemalja i time blokiraju i ugroze rad javnih ustanova i privatnih kompanija,¹ trgovcima narkoticima koji organizuju kupovinu i prodaju droge i dr., u velikoj meri danas pomažu nova tehnološka dostignuća. Međutim, savremena tehnologija se koristi i od strane nadležnih državnih organa u cilju prevencije teških krivičnih dela, ali i u sudskom postupku kada bude pokrenut. Zakonitost rezultata koji se dobijaju kroz ovaj rad često se preispituje tek pred sudovima, u krivičnim postupcima, sa svim mogućim problemima koji ih prate. Naime, tehnološka dostignuća se često primenjuju u realnom životu mnogo brže nego što se njihova primena kroz zakonske forme prilagodi za primenu, i uz poštovanje do sada prihvaćenih standarda, koje bi mogli da opišemo principima iz Evropske konvencije o ljudskim pravima, kao što su pravo na privatnost, pravo na pravično suđenje i dr.

Današnji stepen tehnološkog razvoja omogućava organima otkrivanja krivičnih dela snimanje slikom i tonom i bolje i više nego pre. Tako se stalno proširuje katalog dokaznih radnji koje nastaju registrovanjem činjenica od strane IT uređaja, a ne od strane čoveka, bez obzira da li su te radnje kao takve u relevantnim zakonskim tekstovima imenovane ili ne. Na prvi pogled se čini da su ovakvi dokazi koji se prezentuju objektivniji nego oni koji se neposredno registruju od strane čoveka, jer beleže i one pojedinosti koje ljudska percepcija bez obzira na izoštrenost svih čula nije uvek u mogućnosti da opazi. Kasnija višestruka reprodukcija zabeleženog od strane uređaja trebala bi da je uvek ista, što dodatno može da nas učvrsti u ideji da tehničke snimke mogu da budu od ključne važnosti kod opisanih ugrožavanja, ali i posledica proizvedenih pomenutim terorističkim napadom ili prodajom narokotika.

Dokazi koji nastanu audio ili vizuelnim snimanjem, mogu biti korišćeni kao neposredni dokazi, ali mogu biti i predmet druge dokazne radnje, veštačenjem. Pregledom relevantne literature na srpskom (dakle zvaničnom jeziku u Republici Srbiji) jeziku konstatovali smo svega

¹ <https://www.microsoft.com/sr-latn-rs/security/business/security-101/what-is-a-ddos-attack>

nekoliko radova posvećenih zvučnim dokazima i akustičnom veštačenju,² dok se u starijoj literaturi ova vrsta veštačenja uglavnom ni ne obrađuje.

Upotreba glasovnih snimaka i korišćenje rezultata dobijenih veštačenjem glasa u sudskom postupku podrazumeva korišćenje instrumenata tehničkotehnoških, biomedicinskih i društvenih nauka. Forenzičari u oblasti akustike i fonetike imaju zadatak da identifikuju lice čiji je govor zabeležen upoređujući ih sa nespornim govorom, korišćenjem akustičkih i auditivnih metoda. Zadatak veštaka je određen naredbom o veštačenju (Pavlović, 2010, str. 384) kroz uobičajenu formu iz Zakonika o krivičnom postupku (ZKP) o svrsi veštačenja, ličnosti veštaka i postupku koji treba da se sprovede. Međutim, samo veštačenja u oblasti forenzičke akustike i fonetike nije kao takvo posebno izdvojeno u zakonskom tekstu, bez obzira na činjenicu da je za većinu dokaznih radnji danas predviđeno njihovo audio i vizuelno snimanje.

Sama veštačenja u ovoj oblasti do sada su se u sudskim postupcima fokusirala na zakonitost pribavljanja, autentičnost glasovnih zapisa i eventualno identifikaciju, ali se u sudskom postupku, na nivou statističke greške vrši psihološka procena verodostojnosti snimljenog zvučnog zapisa.

Motiv za izradu ovog rada nije tek prikaz osnovnih mogućnosti za korišćenje rezultata dobijenih forenzičkom akustikom i fonetikom (snimljenog glasa, govora ili zvuka uopšte), već i poboljšanje postojeće prakse i legislative u kaznenim postupcima uopšte u prekrivičnom i dokaznom, sudskom postupku.

Dva primera u vezi sa audio zapisima i upotrebom u krivičnom postupku

U jednom od poznatijih romana na srpskom jeziku sa kraja XX veka (Drašković, 1981, str. 222), opisan je sudski slučaj iz bivše SFRJ pred Okružnim sudom u Tuzli iz 1971. Junak je predsednik veća iz istoimenog romana Sudija, koji je odbio da u predmetu poznatom kao Bijeljinska magnetofonska afera izvede kao dokaz magnetofonski snimak glasa dr Nebojše Ivkovića. Na ovom snimku koji je snimljen u privatnoj režiji čuje se glas okrivljenog Ivkovića koji je izgovarao reči protiv državnog uređenja i protiv šefa države.

² Vidi npr. Otašević J., Otašević B. (2021); Kovačević (2019).

Sudija Vidović u romanu, a u stvarnosti potonji advokat Ilija Radulović odbio je predlog tužilaštva da uvrsti kao dokaz snimljen glas na magnetofosnoj traci, a umesto toga odredio je veštačenje, i to ne putem čuvenog gitariste, univerzitetskog profesora, fizičara i akustičara dr Jovana Jovičića. S obzirom da je tužilaštvo postavilo tezu da je (neovlašćeno) snimljen glas i govor okrivljenog dozvoljen dokaz i fonetički i etički, postupajući sudija nije uzeo u razmatranje ovaj stav tužilaštva, već je odredio veštačenje putem profesora etike Svetozara Stojanovića, koji je kao sudski veštak utvrdio suprotno. Bilo je to prvo veštačenje u krivičnom postupku od strane veštaka etičara.

I na osnovu slobodnog sudijskog uverenja, normi pozitivnog prava, načela zakonitosti i nalaza i mišljenja veštaka, postupajući sudija doneo je oslobađajuću presudu.³ U neformalnom razgovoru advokata Radulovića i autora ovog rada (tada Javnog tužioca) 2007.godine u zgradi pravosudnih organa u Novom Sadu, ovakvu svoju odluku kao sudije objasnio je potrebom da odlučuje u skladu sa zakonom i voljom da ostanje normalan. S obzirom na težinu ove odluke i verno prikazan sudski slučaj i ljudske sudbine, priča o dokazu – snimku govora kao audio zapisa doživela je da se roman Sudija nalazi kao preporuka za širu literaturu za krivično pravo i etiku na mnogim Pravnim fakultetima i Univerzitetima u svetu, od Pariza do Njujorka. Sama presuda doneta je pre slučaja Votergejt i slučaja neovlašćenog snimanja (1973) zbog koga je predesdnik SAD podneo ostavku, ali pitanje magnetofonskih snimaka i njihove autentičnosti nije ni tamo veštačeno (Gilmor, 2006).

Drugi stvarni slučaj u vezi sa audio snimkom kao dokazom u krivičnom sudskom postupku navešćemo primer jednog od maratonskih predmeta pred posebnim odeljenjem i većem za organizovani kriminal Višeg suda u Beogradu protiv optuženog D. Š. i drugih a u vezi sa više krivičnih dela organizovanog kriminala, zbog pranja novca, nedozvoljene prodaje opojnih droga, organizovanjem ubistava i drugo. Više od 30 radnih dana u predmetima iz više optužnica od 2010. do 2025. (očekuje se odluka po žalbi po jednoj od presuda sa početka 2025.), na glavnim pretresima u ovim predmetima sudsko veće je u prisustvu stranačke i opšte javnosti preslušavalo audio zapise za koje je tužilaštvo tvrdilo da predstavljaju razgovor optuženog D.Š. i drugih. Deo razgovora bio je snimljen u do tada poznatim formatima, a deo putem tzv. Sky aplikacije, što je izazvalo dodatne kontroverze u vezi sa ovim

³ <https://www.nin.rs/arhiva/vesti/16825/ilija-radulovic-advokat>

dokazom, i njegovom zakonitošću (i dozvoljenošću) ali i izvršenim veštačenjima akustičkih zapisa.⁴

S obzirom na to da je sudska praksa različitia u zemljama gde je registrovana upotreba Sky aplikacije, odluke po ovom dokazu bi još uvek trebalo sa pažnjom ispratiti. S obzirom na ponegde loš snimak govora, i uz postojanje transkripta, a gde su okrivljeni osporavali autentičnost snimaka i govora, otvorilo je čitav niz pitanja.

Na koji način su veštaci vršili autentičnost prezentovanog govora i vršili izradu prepisa razgovora! Da li su korišćene komparativne metode spornog i nespornog materijala, kao što se to inače radi i kod nekih drugih vrsta veštačenja, da li je materijal bio originalan, i na osnovu čega je to tužilaštvo tvrdilo a sudska veća prihvatala ili odbijala, i na kraju, da li je identifikacija govora vršena i kroz stvaranje psihološkog profila kroz audio materijal, koji bi podupro tezu tužilaštva o personalizaciji govora i okrivljenih.⁵

Svako od postavljenih pitanja zahteva i davanje adekvatnih odgovora, pa zato krenimo redom u tome, imajući u vidu činjenicu da forenzička akustika i fonetika ima i elemente prava i etike, lingvistike i drugih naučnih disciplina.

Činjenice zabeležene snimcima

Izuzetno brz tehničko-tehnološki razvoj audio i vizuelne tehnike omogućava nam snimanje zvuka (i slike) na jednostavan i brz način, kakav ranije (još pre 30 i više godina) nije mogao da bude okarakterisan drugačije nego kao rezultat mašte dobrog filmskog scenariste. Nagli razvoj trenda vršenja tajnih snimanja telefonskih razgovora i tzv. ozvučavanja prostorija posle II sv. rata u funkciji ne samo špijuniranja, već i u cilju otkrivanja krivičnih dela i njihovog sprečavanja, doveli su do u velikoj meri nekontrolisanog uplitanja u osnovna prava čoveka, kao što je nepovredivost doma i tajnost privatnog i prodičnog života (član 8 EKLJP).

Ovakva praksa bila je postepeno ozakonjena, tako što je jugoslovenski zakonodavac u Zakonu o krivičnom postupku tehničke snimke uveo kao posebnu vrstu dokaza 1976. godine, tako što je dozvolio upotrebu magnetofonskog snimanja tokom sprovođenja istražnog postupka. Ovakav snimak smatrao se dokazom, odnosno nekom vrstom isprave, o čemu postoji utemeljenje i u materijalnom delu krivičnog zakonodavstva.

⁴<https://n1info.rs/vesti/sta-je-skaj-aplikacija-koja-je-prihvacena-kao-dokaz-na-sudjenju-saricu/>

⁵<https://www.bbc.com/serbian/articles/c805ngzmmrko/lat>

Pravila Sudskog poslovnika danas podrazumevaju principe o tome ko može i na koji način da vrši snimanje, a na neki način to odgovara tradicionalnom načinu vođenja zapisnika, ali ne i proizvoljnom snimanju toka postupka od strane laičke javnosti odnosno tzv. opšte javnosti. Bez obzira na dosadašnje inicijative advokatskih komora, ovakav način vođenja zapisnika audio snimanjem još uvek nije postao pravilo u svim sudskim postupcima u RS.⁶ Za sada je prema članu 236. ZKP obavezno tonsko ili optičko snimanje obavezno samo za krivična dela iz kataloga krivičnih dela za organizovani kriminal.

U sudskim postupcima se snimke procesnih radnji koje su sačinjene kao sastavljanje i vođenje zapisnika mogu reprodukovati uz čitanje zapisnika. Isto tako, kao dokazi mogu da se koriste i zapisi nastali javnom registracijom, ako je reč o snimku koji je bio namenjen javnosti. Takva tehnička snimka se bez sumnje može koristiti kao dokaz u postupku.

Tehnički snimci nastali van krivičnog postupka, predstavljaju nezakonit i nedozvoljen dokaz i kao takvi se nikako ne mogu koristiti u sudskom postupku.

Svaki dozvoljeni zapis mora imati podatke koji odgovaraju na pitanja ko, kada, gde je sačinio audio zapis, sadržaj koji predstavlja, tehničke podatke o uređaju kojim je snimanje izvršeno, da li je snimak autentičan, odnosno da li su vršene i od strane koga izmene. Ovo sud može da utvrdi ili po sopstvenoj inicijativi, ili po predlogu stranaka, ali uvek koristeći iskaz veštaka (Koenig, 1990, str. 30; Maher, Shaw, 2008, str. 8).

Ovde bi napomenuli da ne vidimo razlog zašto se u slučaju potrebe ne bi vršilo logopedsko dodatno veštačenje, ako postoji medicinska dokumentacija ili sumnja organa postupka na smisao lingvističke poruke koja se daje.

Kod radnje dokazivanja prepoznavanjem, trebalo bi uraditi jednu korekciju u postojeću radnju. Naime, kod utvrđivanja istovetnosti lica, predmeta, prostora, zvuka i drugih karaktersitika, koje je zapazio okrivljeni ili svedok, a vrši se komparacija sa drugim licem, predmetom, prostorom, zvukom i drugo, trebalo bi uvesti u postupak ličnost veštaka iz sfere forenzičke akustike i fonetike. Otklanjanje grešaka koje se javljaju kod lica koja vrše prepoznavanje na osnovu različitih glasovnih i govornih promena i devijacija može da uradi veštak logoped. U cilju identifikacije glasa lica i pravljenja govornojezičkog statusa logopedsko veštačenje kod prepoznavanja može imati ključnu ulogu.

⁶ <https://www.paragraf.rs/dnevne-vesti/300323/300323-vest3.html>

Prilikom davanja iskaza svedoka, okrivljenih i eventualno još nekih učesnika u postupku bilo bi dobro uključiti veštaka koji bi pomogao sudu. Naime, pravničko obrazovanje ponekad ne daje dovoljno znanja u vezi razlikovanja glasa, govora, izgovora, jezika i njihove poremećaje, a objektivna analiza glasa odnosno akustička analiza glasa može biti od odlučujuće važnosti. Subjektivnu i objektivnu analizu glasa može dati samo sudski veštak određenih kompetencija. Kroz govor i glas, veštaci mogu na osnovu dovoljnog materijala za veštačenja da utvrde ne samo gde je lice čiji se govor i glas veštači rođeno, već i gde se školovao, gde je odrastao ili gde živi, drugim rečima sociolingvistički, pa i psiholingvistički profil. Ovo ne treba da je futuristika ili ekskluzivitet samo u pojedinim predmetima, već gde god je to moguće i neophodno u cilju dokazivanja.

Posebne dokazne radnji - tajni nadzor komunikacije uslovljen je nizom procesnopravnih i materijalnopravnih pretpostavki za kataloška krivična dela, uz regulisanje „slučajnog nalaza“. Za nezakonito postupanje kod primene posebnih dokaznih radnji, kao i kod plodova otrovne voćke imperativno je predviđeno da se tehničke snimke te vrste ne mogu koristiti kao dokaz.

Veštačenje akustičnih zapisa u krivičnom postupku

Za veštačenje kao radnju dokazivanja u krivičnom postupku uglavnom kažemo da je izuzetno važno da se ne ispusti iz vida da odluke donosi sud, a da ne sudi veštak, već upravo sudija i sudske veće. Uloga, zadaci i obaveze veštaka se ni malo nisu promenili bez obzira na tehnološka dostignuća i novine koje su prisutne, kao i skoro permanenta reforma krivičnog zakonodavstva, jer su i dalje prisuni isti problemi koji su postojali u poslednjih 25 godina. Odgovori na pitanja koja po naredbi treba da odgovori veštak ili tim veštaka nisu jednostavni, niti se na najveći broj njih može odmah dati odgovor. Davanje stručnog nalaza, zaključka i mišljenja zavisi često od mnogo faktora, prethodnih radnji, pa čak i onoga što se u pravu označava kao prethodno pitanje, a u postupku dokazivanja ga možemo označiti kao predveštačenje.

Iako su pravna priroda veštačenja i uloga stručnih konsultanata uglavnom rešena, specifičnosti koje određuju nove tehnologije i unapređenja uopšte u IT sferi, zahtevaju našu dodatnu pažnju prilikom odlučivanja. (Pavlović, 2010, str. 400).

Dakle, područje forenzičke akustike i fonetike je u odnosu na raniji period dobilo pred sebe veoma veliki broj izazova, na koja u ranijem periodu nije trebalo da se odgovara.

Pre digitalnog signalnog procesiranja (DSP, digital signal processing), sudski veštaci akustičari radili su sa analognim tehnologijama, a magnetnom trakom i analognim filmovima, pojačanim kompresorima, osciloskopima, mikroskopima, spektografima i drugo, a sve to u laboratorijskim uslovima. Pre oko 60 godina je na osnovu prakse koju je tada imao FBI (Savezni istražni biro u SAD) usvojena procedura za upravljanje sudskim audio materijalima (Mahler, 2009, str. 90), što su prihvatile skoro sve zemlje sveta.

Kao što smo već napomenuli, u postupku veštačenja – sudske akustike i fonetike mora se primeniti interdisciplinarni pristup tehničkotehnoloških, biomedicinskih i društvenohumanističkih nauka. Eksperti u oblasti fonetike, logopedije i akustike rade komparaciju glasa sa snimljenog uzorka sa ciljem identifikacije i diferencijacije govornika, kroz utvrđivanje autentičnosti snimka, prema naredbi za veštačenje.

Fiziološki glas i fiziološki govor imaju svoje specifičnosti, od akustičkih parametara do artikulacije i uticaja dijalekata i sociolekata određenog govornog područja (Jessen, 2007, str. 199). Ali, kao i inače u funkcionisanju našeg tela, tako i kod glasa i govora afekti i određena stanja mogu da utiču i vrše izmene redovnog glasovnog i govornog komuniciranja. Auditivna i akustička svojstva vokalne i govorne patologije mogu veštaka da odvedu u pogrešno tumačenje rezultata pred njim i zaključka koji ne mora biti ispravan, naročito ako ne raspolaže svim znanjima i pravilima iz struke i nauke u vezi sa patologijom glasa, govora i jezika.

Prema standardu koji važi za sva druga veštačenja o činjenicama, sudsko veštačenje iz oblasti forenzičke fonetike i akustike može da izvrši isključivo stručnjak koji sem formalnog akademskog obrazovanja (početno je to specijalista ORL i specijalista fonijatar) u sferi govora, mora da ima znanja iz patologije govora (logopedije) odnosno fonetike, ali i određeni nivo znanja iz akustike, elektroakustike, IT, kvalitetno poznavanje sociološkog instrumentarija u vezi sa znanjem demografskih karakteristika govora u određenim teritorijama, ali i odgovarajuće poznavanje anatomije govora određenih grupa ljudi.

Kod specifične govorne patologije, uz veštaka se mora uključiti i veštak logoped, zbog specifičnih kompetencija. Prilikom sudskih veštačenja, a u cilju moguće kontrole rada, veštaci koji se bave veštačenjem glasa i govora moraju da se pridržavaju Međunarodnog kodeksa struke veštaka u sferi forenzičke fonetike i akustike.

Standardi za analizu glasa Američkog odbora za veštačenje snimljenih dokaza važe jednako za sve stručnjake u ovoj sferi.

Specifičnosti krivičnih dela putem društvenih mreža izvršenih audio snimcima

Kao i u mnogim drugim aspektima, krivična dela i njihovi modaliteti kada su izvršeni putem društvenih mreža imaju svoje posebnosti. S obzirom da se većina tih krivičnih dela vrši po privatnoj tužbi, što bi trebao da bude i poseban rad, ovde bi ukazali na neke od poteškoća koje postoje u ostavarivanju pravne zaštite po osnovi zloupotrebe prava na društvenim mrežama.

Dostupnost kamere i mogućnosti za audio snimanje na tzv. pametnim telefonima omogućilo je pravljenje video zapisa i audio snimaka – fonograma, na svakom koraku. Zato se često postavlja i pitanje u javnosti, da li je dozvoljeno audio i/ili vizuelno snimanje kamerom telefona u javnosti bez saglasnosti onoga koji se snima, onda posredno se otvara i pitanje dokazivanja u krivičnom postupku.

Zakonska inkriminacija krivičnog dela određuje i kao radnju izvršenja objavljivanjem ili prikazivanjem filma, fotografije ili fonograma ličnog karaktera bez pristanka lica koje je spis sastavilo ili na koga se spis odnosi, odnosno bez pristanka lica koje je prikazano na portretu, fotografiji ili filmu ili čiji je glas snimljen na fonogramu ili bez pristanka drugog lica čiji se pristanak po zakonu traži i time osetno zadre u lični život tog lica. Za ovo krivično delo predviđena je novčana kazna ili zatvor do dve godine, kao i da ako delo učini službeno lice u vršenju službe, kazniće se zatvorom do tri godine.

Ovo krivično delo goni se po privatnoj tužbi. I pored čestog objavljivanja navedenih sadržina u neprikladnom kontekstu na društvenim mrežama, a do čega često dolazi usled osvetoljubivosti, ljubomore, zavisti i drugih niskih pobuda lica koje ovakve sadržaje objavljuju, ovo delo se i dalje retko sreće u sudskoj praksi. Očigledno je da lica oštećena ovim krivičnim delom - žrtve, često nisu ni svesna da se protiv njih na ovaj način vrši krivično delo, te da mogu podneti privatnu tužbu protiv učinioca.

Radnja ovog krivičnog dela odnosi se na činjenje dostupnim javnosti navedenih sadržina ličnog karaktera, pri čemu je potrebno da se njihovim objavljivanjem osetno zadire u život lica na koje se to odnosi.

Šta to predstavlja osetno zadiranje u život lica faktičko je pitanje, a koje se mora ceniti kako na osnovu objektivnih, odnosno opšte-društveno prihvaćenih merila, tako i na osnovu subjektivnih, odnosno ličnih doživljaja oštećene strane. Ipak, ovo merilo se u našoj sudskoj praksi shvata dosta široko, pri čemu sudovi ipak pre svega vode računa

o tome da li je lice oštećeno ovim krivičnim delom dalo svoj pristanak na njegovo objavljivanje.

Dakle, kod ovog krivičnog dela, lice koje objavljuje fotografiju, snimak i dr. na društvenim mrežama, ne mora lično snimiti postavljeni sadržaj. Okrivljen ovu fotografiju ili drugi snimak može da da na poklon i sam žrtva, pri čemu je od presudne važnosti da ona ipak nije pristala na njeno objavljivanje. Prosto rečeno, sadržina koju okrivljeni poseduje je njemu namenjena, i on je ne može objavljivati ili drugima prikazivati. Sâm kontekst fotografije ili fonograma nije od presudne važnosti ali je bitno da se on prema objektivnim društvenim merilima može posmatrati kao dokument ličnog karaktera, čijim se objavljivanjem osetno zadire u privatnost toga lica.

Pored gore navedenih, još jedan od razloga zbog koga ovo krivično delo ukoliko je učinjeno putem društvenih mreža, retko srećemo u sudskoj praksi je i otežano identifikovanje lica koja su izvršila ovo krivično delo, kao i dokazivanje da ga je upravo okrivljeni izvršio. Identifikovanje izvršioca ovog krivičnog dela povezano je kao i kod drugih dela visokotehnološkog kriminala sa teškoćama koje nastaju usled činjenja ovog krivičnog dela sa računara, a koji se može nalaziti u recimo nekoj drugoj državi, zatim usled mogućnosti skrivanja IP adrese korisnika (imena pod kojim se računar prijavljuje na Internet mrežu), skrivanja iza lažnih profila i sl. Kod audio zapisa, gde bi moglo biti jednostavnije da se izvrši identifikacija žrtve, ali i dalje sa puno poteškoća ko je postavio fono zapis još uvek nemamo predlog kako bi se i gde radilo veštačenje putem tima stručnjaka. A odgovorno lice bi pod određenim uslovima mogao biti i domaćin mreže.

Kada postoji nedostatak neposrednih dokaza, (svedoci koji bi potvrdili da je okrivljeni pred njima postavio spornu fotografiju ili neki kompromitujući govor na društvene mreže, elektronskih dokaza o identifikaciji računara sa koga je fotografija postavljena i sl.) sud mora uzeti u obzir posredne dokaze, a koji takođe mogu biti osnov za osuđujuću presudu, ali samo ukoliko sa potpunom izvesnošću upućuju na okrivljenog kao izvršioca krivičnog dela, pri čemu se isključuje svaka druga mogućnost. Nažalost, kako se ovo krivično delo goni po privatnoj tužbi, najčešće neposredni dokazi izostaju, pa jedina mogućnost oštećenog ostaju posredni dokazi.

Za razliku od krivičnog dela neovlašćenog objavljivanja i prikazivanja tuđeg spisa, portreta i snimka, kod krivičnih dela o kojima je ovde reč, potrebno je da sama sadržina snimka bude sačinjena neovlašćeno. Tako KZ predviđa da će se lice koje posebnim uređajima neovlašćeno

prisluškuje ili snima razgovor, izjavu ili kakvo saopštenje koji mu nisu namenjeni, kazniti novčanom kaznom ili zatvorom od tri meseca do tri godine.

Ovim krivičnim delima zaštićena su ustavna prava građana na tajnost opštenja, odnosno nepovredivost privatnosti i ljudskog integriteta. Ovo znači da nikome nije dozvoljeno da prisluškuje ili snima razgovor, odnosno čini fotografski, filmski, video ili drugi snimak nekog lica bez njegovog znanja ili pristanka, osim ako to zakonom nije dozvoljeno. Pored navedenog, kod krivičnog dela neovlašćenog prisluškivanja i snimanja, potrebno je da razgovor, izjava ili određeno saopštenje, onom ko ih snima ili prisluškuje nisu namenjeni. To će najčešće biti slučaj tajnog snimanja posebnim skrivenim uređajima, usmenog komuniciranja između lica kojima učinilac ovog krivičnog dela ne prisustvuje. Takođe, za postojanje krivičnog dela neovlašćenog fotografisanja potrebno je da se načinjenim snimkom osetno zadire u lični život snimanog lica. Faktičko je pitanje šta predstavlja "osetno zadiranje u lični život", ipak u tom smislu sporni snimak treba da ulazi u intimnu sferu pojedinca, a što će zavisiti od položaja tog lica na snimku, njegovog izgleda, mesta na kome je snimano ali i svih drugih bitnih okolnosti.

Za našu temu ova dva krivična dela su bitna, jer sve češće možemo videti tajno načinjene snimke na mnogobrojnim kanalima za gledanje videa putem interneta, a koji su se pretvorili u svojevrsne forume i društvene zajednice, poput you tube-a i sl. Takođe, putem društvenih mreža se često prenose informacije koje su dobijene neovlašćenim prisluškivanjem ili snimanjem tuđih razgovora. Za postojanje ovih krivičnih dela nije bitan broj lica koji je upoznat sa sadržinom snimaka ili razgovora koji su zaštićeni, pa će krivično delo postojati i kada se to saopšti samo nekom licu putem društvene mreže u poruci recimo ali i ukoliko se objavi u posebnoj grupi koju čini više lica ili ukoliko se putem društvene mreže učini dostupnim neograničenom broju lica.

Ova krivična dela može učiniti, kako ono lice koje je neovlašćeno sačinilo određeni snimak ili prisluškivalo određeni razgovor, tako i onaj ko raspolaže takvim sadržajima.

Teži oblik ovih krivičnih dela postojace kada ga čini službeno lice u vršenju službe, i samo u toj situaciji ovo krivično delo se goni po službenoj dužnosti. Za osnovni oblik ovog krivičnog dela, gonjenje se preduzima po privatnoj tužbi.

Jasno je da kod ovih krivičnih dela moramo biti sigurni ne samo ko je izvršilac, već i ko je žrtva krivičnog dela, za šta će nam ključnu pomoć

pružiti upravo stručnjaci iz oblasti akustike i lingvistike, ali to bi bilo neka druga tema već, u vezi sa društvenim mrežama uopšte.

UMESTO ZAKLJUČKA

Ako želimo da očuvamo kritičnu infrastrukturu i sistem, sačuvamo društvo od napada trgovaca drogom ili privatnost na društvenim mrežama, u vremenu pred nama biće neophodno ne samo da se na polju prevencije, već i u represivnom delu koristimo istim i boljim tehničkotehnološkim dostignućima koja su nam pristupačna. Zato i dokazna radnja veštačenje u krivičnom postupku ima izuzetno važnu ulogu, čime je očigledno naglašena i činjenica da se danas različite naučne discipline pa i krivično procesno pravo sve više bave ovom tematikom. Od poteškoća u krivičnom postupku koje su nastale širenjem obima ljudskih prava okrivljenih, preko razvoja novih tehnologija i njihovih zloupotreba, pitanja zakonitosti i dozvoljenosti dokaza, danas smo došli do sofisticiranih pitanja analize i veštačenja glasa, govora i zvuka uopšte. Sa druge strane, polje gde se krivična dela vrše indirektno je prošireno i na virtualnu sferu i društvene mreže, što dodatno usložnjava čitav problem.

No, već smo rekli da u ovom trenutku doktrinarni stavovi još uvek nisu u dovoljnoj meri izraženi u odnosu na pojedine vrste veštačenja, gde se dešavaju velike promene. Od etičkih pitanja od pre pedeset ili šezdeset godina, preko čisto tehničkih rešenja o audio zapisima, danas smo došli u potpuno novu situaciju.

Razvoj nauke i unapređivanja tehnologije i upotrebe novih tehnologija doveo je i do novih vrsta veštačenja odnosno unapređivanja postojećih. Razvoj nauke doveo je do unapređenja tehnologije i tehničkog aspekta veštačenja što je u pojedinim predmetima i potrebno radi pravilnog i potpunog utvrđivanja činjeničnog stanja u kaznenim postupcima.

Još uvek nedovoljno određen položaj društvenih mreža, domaćina mreže, načina otkrivanja i dokazivanja, gonjenja za pojedina krivična dela isključivo po privatnoj tužbi i drugo, govore da će se o ovoj temi na tom polju tek govoriti, jer se i zvukovnim postovima na njima pojedincima ili grupama često nanose nenadoknadive štete, dok se ne utvrđuje ni ko ih postavlja, ni dalju reakciju realizujemo po tom pitanju.

Ipak, dosadašnji naučni i stručni radovi pružaju dobar teorijski okvir o načinu veštačenja uopšte, pa i u forenzičkoj akustici i fonetici, a budući istraživački radovi na polju sudske prakse daju znakove pored puta da se

u praksi do sada traže telekomunikacijska veštačenja, a ne baš često informatička ili akustička, pa i psihološka veštačenja do kojih možemo doći kroz zvuk koji je zapisan. Kada poseduju na osnovu mere privremenog oduzimanja telekomunikacijski uređaj, praksa tužilaštva nesumnjivo je odluka da se dokazna radnja pretraživanja i meritorna odluka zasnivaju na zapisniku o pretraživanju, pitanje koje provejava u radu jeste upućivanje na još jedno veštačenje, odnosno na pravo akustično veštačenje, a ne tek rađenje transkripta, što je gotovo pravilo.

Imajući u vidu činjenicu da je ovo put koji sugerišemo, možda bi kroz *lex specialis* za veštačenje na polju forenzičke akustike i fonetike bio u vezi sa Kodeksom međunarodnog udruženja forenzičkih fonetičara i akustičara i prema Standardima za vršenje analize glasa i govora Američkog odbora za veštačenja. Ovakva veštačenja mogu da obavljaju veštaci sa formalnim akademskim obrazovanjem iz društvenohumanističkih nauka (fonetika i logopedija), tehničkotehnoških nauka (akustika i elektroakustika) i medicinskih nauka, sa odgovarajućim praktičnim iskustvom. Tehnički snimci činjenica je pripadaju posebnoj vrsti dokaza jer se zasnivaju na registraciji tehničkog uređaja, a ne na reagovanju i registrovanju čoveka, što ih suštinski razlikuje od ostalih vrsta dokaza.

Karakteristike uređaja koji mogu da snimaju i van mogućnosti percepcije čoveka svojom sveobuhvatnošću, ali i činjenice da postoji mogućnost nebrojenog postupka vraćanja i reprodukcije sadržaja, daju na polju audiotehnike i zvučnom snimku veći značaj nego ga je imao u dosadašnjim postupcima.

Osim akustičkih analiza snimaka, značajnu ulogu veštaci (jer ih uvek mora biti barem dvojica) mogu imati prilikom uzimanja iskaza osobe u analizi forme i sadržaja iskaza, ali i analizi izgleda i ličnosti glasa i govora onoga koji se analizira. Patološki glasovno-govorno-jezički status može biti dobar materijal koji će govornika razlikovati od svih drugih govornika, kao jedinstvena karakteristika svakog od nas, ali može biti i pokazatelj da je bilo sumnjive upotrebe opojnih droga ili alkohola.

Istovremeno, glas može da ukaže i na lažna prikazivanja određenih stanja koja bi imala za cilj kroz verbalno uobličavanje da se iskaz daje radi izazivanja empatije sa idejom stvaranja lažnih olakšavajućih pa i otežavajućih okolnosti za sebe ili drugog u krivičnom postupku.

U predlogu *de lege ferenda* vidimo dobru perspektivu kod lica sa govornim i jezičkim poremećajima, gde bi ulogu veštaka trebalo dodatno da ima i logoped. Tim više bi stvari u praksi (pa i u zakonskom tekstu) trebalo nazivati korektnim imenima, odnosno gluve osobe, nazivati osobama sa oštećenjem sluha.

U Republici Srbiji nedostaje zakonski ili podzakonski dokument koji bi formalno uredio pitanje ispitivanja osobe sa dijagnozom postojanja poteškoća u govoru. Oni bi se na osnovu zakonske mogućnosti mogli ispitivati pisanim putem ili putem tumača logopeda kada su nepismene ili nisu u mogućnosti pisati jer imaju druge poremećaje odnosno bolesti. Pomenuti zahtevi da se sva suđenja snimaju i audio putem može da otvore nova pitanja i dileme, što tek zahteva rešenja *de lege ferenda*.

Zoran PAVLOVIĆ*

ACOUSTIC EXPERT EVIDENCE IN CRIMINAL PROCEEDINGS: DE LEGE LATA AND DE LEGE FERENDA

The rapid advancement of technology, new audiovisual techniques, and telecommunications capabilities has led to the widespread use of audio recording, far more extensively than in the past. This development benefits not only perpetrators of criminal offenses—who make frequent use of such technologies—but also state authorities responsible for the prevention and detection of crime. In their investigative procedures, state authorities are increasingly relying on acoustic expert evidence as a means of establishing not only the elements of a criminal offense but also information about the perpetrator. In this way, expert analysis assumes a broader role by enabling voice, speech, and sound analysis through scientifically accredited methods employed by experts within a multidisciplinary forensic framework, tailored to each individual case. What began as the transcription of recorded voice messages has evolved into the possibility of forensic expertise in the fields of acoustic and phonetic analysis. The limited practice in acoustic compared to telecommunication forensics, and the existing gaps in this field, justify the proposal of *de lege ferenda* measures aimed at developing forensic acoustics, phonetics, and linguistics, which must also be supported by a corresponding legislative framework.

* PhD, Full Professor University of the Academy of Economics - Faculty of Law; Head of the Criminal Law Department; <https://orcid.org/0000-0002-9625-1298> E-mail: zoran.pav@hotmail.com.

Keywords: new technologies, voice, speech and sound analysis, interdisciplinarity, forensic acoustics and phonetics

LITERATURA

Pavlović, Z. (2010). 'Veštačenje i njegove specifičnosti u krivičnom postupku'. *Poslovna ekonomija*, 4(2), 381-404.

Maher, R. C. (2009) 'Audio Forensic Examination: Authenticity, enhancement, and interpretation'. *IEEE Signal Processing Magazine*, 26, 84-94.

Jessen, M. (2007) 'Speaker Classification in Forensic Phonetics and Acoustics', u: Muller, C. (ur.) *Speaker Classification I. Lecture Notes in Computer Science*. Berlin, Heidelberg: Springer, 180-204.

Koenig, B. E. (1990) 'Authentication of forensic audio recordings', *J. Audio Eng. Soc.*, 38(1/2).

Otašević J., Otašević B. (2021) 'Veštačenje govora i doprinos efikasnosti krivičnog postupka', *Revija za kriminologiju i krivično pravo*, 59(2), 61-72. <https://doi.org/10.47152/rkkp.59.2.4>.

Kovačević, M. (2019) 'Privatno snimljeni sadržaji kao dokaz u krivičnom postupku'. *Pravni zapisi*, 10(1).

Gilmor, V. (2006) *Prljavi novac*. Beograd: Savet Evrope, ISBN 86-83745-59-7.

Drašković, V. (1981) *Sudija*. Beograd: Zapis.

Međunarodni kodeks struke veštaka u području forenzičke fonetike i akustike (IAFPA Code of Practice), Helsinki 2004., revidiran u Istanbulu 2019. i Ottawi 2020.

AES Standard for Forensic Purposes – Criteria for the Authentication of Analog Audio Tape Recordings, AES Standard 43-2000.

Internet izvori

<https://www.microsoft.com/sr-latn-rs/security/business/security-101/what-is-a-ddos-attack>
<https://www.nin.rs/arhiva/vesti/16825/ilija-radulovic-advokat>
<https://n1info.rs/vesti/sta-je-skaj-aplikacija-koja-je-prihvacena-kao-dokaz-na-sudjenju-saricu/>
<https://www.bbc.com/serbian/articles/c805ngzmmrko/lat>
<https://www.paragraf.rs/dnevne-vesti/300323/300323-vest3.html>

© 2025 by authors

Ovaj rad se objavljuje pod licencom Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0)